

Actieplan

Natuur in de straat

VERENIGING NEDERLANDS
CULTUURLANDSCHAP

Actieplan

Natuur in de straat

Colofon

© 2011 Vereniging Nederlands Cultuurlandschap

Beeldverantwoording: Jaap Dirkmaat: 11, 14 boven links; Jo Groven: 5, 10, 14 boven rechts, 14 midden links, 17, 20, 28, 29, 30 boven; Floris van Hintum: 22 links, 27; Egbert Jaap Mooiweer: 16 onder; Valentijn te Plate: voorpagina, 4, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 14 midden rechts, 14 onder, 18, 21, 22 rechts, 25, 26, 30 animatie onder, 31

Ontwerp: Looksee, Arnhem

Druk:

Drukkerij de Kleijn Wijchen bv

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap.

Vereniging Nederlands Cultuurlandschap
Rijksstraatweg 174
6573 DG Beek-Ubbergen
(024) 684 22 94
info@nederlandscultuurlandschap.nl
www.nederlandweermooi.nl

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij en het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie.

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Inhoud

Verantwoording	4
1. Inleiding	6
2. Onvoldoende natuur in stad en straat <i>Hoe komt dat?</i>	9
3. Verleiden en dwingen <i>Overheidssturing is noodzakelijk</i>	11
4. Meer sturing en minder ontsnappingsruimte <i>Waar is sturing wenselijk?</i>	13
5. Structurele tekorten investering- en beheergelden bij gemeenten <i>Zorg voor financieel inzicht</i>	18
6. Actiepunten Natuur in de straat	20

Verantwoording

Voor het overgrote deel van de Nederlanders is de stad de plek waar zij wonen, werken en leren. Het is dus een logische zaak dat de behoefte aan meer natuur in de straat breed in onze samenleving wordt ervaren. En daarmee wordt het steeds belangrijker onze steden tot in de haarvaten - straten, daken, gevels - te vergroenen en er kleur, geur en smaak aan te brengen. Voor een gezonder en aantrekkelijker stadsmilieu voor mensen, planten en dieren.

Probleemstelling

Wie zich verdiept in de materie raakt onder de indruk van de vindingrijkheid en de grote hoeveelheid goede projecten die als doel hebben in onze hoogdynamische stedelijke leefomgeving mens en natuur samen te brengen. Bijna zouden we vergeten dat het daarbij gaat om incidenten en eenzame successen...

Verschillende redenen verhinderen een structurele aanpak van vergroening van de stad:

- de compacte stad en het dogma over inbreiding en angst voor uitbreiding;
- weinig kordaat optreden door (centrale) overheden en lokale besturen en te weinig richting geven en onvoldoende faciliteren door het Rijk;
- op het gebied van natuur in de stad is er een gebrek aan ambitie en urgentie effectief in actie te komen om daken, gevels en straten letterlijk te vergroenen en de openbare groene ruimte natuurrijker in te richten en te beheren;
- ook is er een ongefundeerd groot vertrouwen in collectief burgerinitiatief en een diffuse niet nader benoemde private markt die onvoldoende verleid wordt.

Voor wie is dit actieplan/advies bestemd en wat is het doel ervan?

Dit actieplan, opgesteld door de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap, is met name bestemd voor stadsbesturen en lokale overheden, stadsregio's, woningbouwcorporaties, bedrijventerreinexploitanten, Vereniging Nederlandse Gemeenten, Vereniging Stadwerk Nederland, etc.

Het is onze doelstelling alle stedelingen - zowel jong als oud - bewust te maken van het veelzijdige leven dat de aarde met ons deelt. Niet alleen in natuurreervaten, maar gewoon om de hoek; ongedwongen en onverwachts.

Het actieplan beoogt een doorbraak te forceren door het schetsen van condities en randvoorwaarden waarmee natuur in de stad nieuwe impulsen krijgt; het benoemen van verantwoordelijkheden van betrokken partijen en het in kaart brengen van initiatieven. De laatste ook in combinatie met het boek *Natuur in de straat* en de *GreenMan* strip voor kinderen.

Legio goede voorbeelden verdienen opschaaling, navolging en uitwisseling. Daarbij is van belang dat veel maatregelen kinderlijk eenvoudig, tegen lage kosten en op de langere termijn soms zelfs kostenbesparend te realiseren zijn.

Concrete actiepunten

Voor *Natuur in de straat* geldt dat de som meer is dan het geheel der delen. Een aantal belangrijke actiepunten zijn hieronder weer gegeven. Een uitgebreide lijst vindt u in hoofdstuk 6.

- Ontwikkeling van een werkbare normstelling op straatniveau voor groen in stad en straat.
- Introductie *Natuur in de straat*-begrotingsposten voor gemeenten en woningcorporaties, opdat investering en beheer in het groen inzichtelijker wordt.
- Breken met het dogma van compacte steden.
- Een consequente toepassing en kennisuitwisseling van alle reeds beproefde successen op het gebied van natuur in de stad in een samenhangende uitvoeringsstructuur.
- Oprichting revolverende *Natuur in de straat*-fondsen voor zowel investeringen als beheer.
- Ontwikkeling Stedelijke Groenblauwe Diensten Bundel.
- Oproep aan Natuurmonumenten en andere terreinbeheerders letterlijk terrein te veroveren in de stad.
- Ontwikkeling *Natuur in de straat*-rekeningen door (een) grootbank(en).
- Benoeming *Stadsrentmeesters* en *Natuur in de straat*-makelaars.

1. Inleiding

Het is algemeen bekend dat de hoeveelheid groen in onze directe woonomgeving steeds meer afneemt. Bovendien ligt het groen steeds verder weg van de directe woon- en leefomgeving. En dat terwijl er juist behoefte aan meer natuur in de straat is. Als we willen dat onze straten, daken en gevels letterlijk ‘vergroenen’, is het nu echt tijd om in actie te komen.

Wie zich verdiept in natuur in de stad, raakt onder de indruk van wat al uitgedokterd is en van de vindingrijkheid mens en natuur samen te brengen in een hoogdynamische stedelijke leefomgeving. Triest genoeg gaat het om incidenten, eenzame successen die

nog niet de navolging en opschaling krijgen die ze verdienen.

Ook een project als *Natuur in de straat* kan slechts succesvol zijn als er voldoende politiek en maatschappelijk draagvlak voor bestaat, alsmede economische relevantie.

De noodzaak te investeren in aanleg en beheer van onze groene ruimte is op dit moment onvoldoende aanwezig. Een opvallende constatering, want de verantwoordelijkheid onze kinderen - onze toekomst - (weer) in contact te brengen met de natuur zou op zich al moeten volstaan en boven elk politiek debat verheven moeten zijn.

Natuur in de stad raakt alle facetten van de samenleving: onderwijs en techniek, zorg en gezondheid, sport en ontspanning, milieu en klimaat, kunst en architectuur, ecologie en economie, etc. Het ontbreekt dan ook zeker niet aan goede initiatieven en samenwerkingsverbanden op grote en kleine schaal.

Er is een belangrijke rol weggelegd voor overheden en volksvertegenwoordiging. Zij kunnen investeringen in aanleg en beheer van groen in stad en straat stimuleren door ze voordeliger te maken en bij nieuwbouw,

verbouw, herontwikkeling, etc. een afwegingsfactor van betekenis maken. Normstelling, verleiding en soms lichte dwang zijn wel degelijk van belang.

In ons hoog ontwikkelde land zou tegen de achtergrond van gelijke behandeling en kansen voor mensen het voor groen in de nabije leefomgeving niet moeten uitmaken waar je wieg staat, naar school gaat of opgroeit. Bij een gekozen volksvertegenwoordiging is het voor maatschappelijk draagvlak voor natuur- en milieubehoud in de toekomst één punt essentieel. Namelijk burgers, en dus kiezers, met liefde voor de levende aarde, ooglijk of onoglijk, die de basis vormt van onze economie en gezonde steden waar een steeds groter deel van onze bevolking woont.

Anno 2011 lijkt de Rijksoverheid zich daarentegen afzijdig te houden van groen in elke vorm. Het Rijk laat daarmee steken vallen en kansen onbenut. Bijvoorbeeld door het re-

cent schrappen van het al jaren succesvolle beleid ten aanzien van rijksbufferzones en het schrappen van de Vogelaarwijken, Groen in en om de Stad, en Recreatie om de Stad. Daarnaast heeft het Rijk een structurele koppeling tussen rood/grijs en groen/blauw niet in de Wet op de Ruimtelijke Ordening¹ willen verankeren.

Dit actieplan is een advies op hoofdlijnen en vraagt dus om nadere uitwerking. Naast het belichten van de rol van de overheid, doen wij tevens een aantal voorstellen om zowel overheids- als private investeringen voor natuur in de stad te bevorderen.

¹ Jargon in de Nederlandse planologie en ruimtelijke ordening. Rood staat voor woningbouw, ontwikkeling bedrijventerreinen en kantoren, etc. Groen staat voor natuur, landschap, etc. Blauw staat voor ontwikkelingen op het gebied van water. Grijs staat voor infrastructuur. Rood en grijs staan doorgaans voor harde investeringen en groen en blauw voor zachte investeringen.

In dit plan scheppen wij een aantal condities die essentieel zijn om een doorbraak te realiseren en/of een versnelling tot stand te brengen ten aanzien van meer natuur in onze straten. Deze condities hebben met name betrekking op het aantrekkelijk(er) maken van deelname aan en het verminderen van vrijblijvendheid ten aanzien van ontwikkeling meer groen in de straat.

In ons advies hebben wij ons niet alleen laten leiden door onze eigen ervaringen, inzichten en observaties. Dat was niet nodig. In feite volstaat het om voort te bouwen op het gedachtegoed van velen die zich al vele jaren met dit onderwerp hebben bezig gehouden. Voorbeelden daarvan zijn: Stichting wAarde, het collectief Groen en de Stad, onderzoeksinstituut Alterra, Stichting Oase, praktijkervaringen van stadsecologen en van talloze volwassenen en kinderen die in hun eigen leef- en woonomgeving kansen zoeken en benutten voor meer groen in onze stedelijke woonomgeving.

Wij zien onze bijdrage dan ook vooral als een versnelling van de doorbraak op dit terrein en een consequent scheppen van condities die essentieel zijn om een succes te maken van natuur(beleving) in de stad. Tot op straatniveau.

Hoezeer wij ook doordrongen zijn van de noodzaak biodiversiteit in ons land te bevorderen en dat steden hier al dan niet bewust een belangrijke bijdrage aan kunnen leveren, gaat het hier toch vooral om de mensen in die steden. Hun betrokkenheid en ongedwongen kennismaking met veelzijdig leven in de nabije woon- en leefomgeving zullen uiteindelijk in brede zin hun vruchten afwerpen voor (een groter maatschappelijk draagvlak voor) natuurbehoud.

Tot slot nog dit: de aanhang van natuur- en milieubeschermend Nederland vergrijst in toenemende mate. Daarom willen wij met klem benadrukken dat het uitermate belangrijk is jongere generaties centraal te stellen en consequent bij het thema te betrekken.

Geef *Natuur in de straat* een stem in de toekomst!

In hun hardnekkig vasthouden aan inbreiden in plaats van uitbreiden, valt niet zelden het oog van de lokale bestuurders op parken en plantsoenen. Dit leidt terecht tot heftig verzet bij de stedelingen.

2. Onvoldoende natuur in stad en straat

Hoe komt dat?

Dat er niet meer natuur in de stad-initiatieven ontwikkeld en tot uitvoer worden gebracht heeft niet alleen te maken met het feit dat het geen onderwerp van discussie is - niemand is immers tegen - maar ook met de lage prioriteit die de politiek het thema toedicht. Groen is voor overheden en bestuurders over het algemeen niet écht een item, niet écht van belang.

De rol van het Rijk wordt gekenmerkt door een sterk vereenvoudigde en versimpelde ruimtelijke ordening. Groen wordt steeds minder een afwegingsfactor en fiscaal aantrekkelijke maatregelen – bijvoorbeeld ten aanzien van BTW en groen beleggen – worden geschrapt. Dat draagt uiteraard niet bij aan het groener maken van steden.

Gebrek aan ambitie, een overheid met steeds wisselende politieke voorkeuren en een - ons inziens ongefundeerd - (groot) vertrouwen in de private markt en (collectieve) burgerinitia-

tieven, dragen ook niet echt bij aan meer natuur in de stad.

Voor andere (private) partijen heeft natuur in de stad kennelijk onvoldoende aantrekkingskracht en is het niet interessant genoeg tot actie te komen.

Er is sprake van een klassiek economisch probleem van marktfalen bij collectieve goederen. Kosten gaan voor de baten uit, baathebbers zijn diffuus en vaak niet degenen die de kosten moeten dragen.

Kernpunten

- Gebrek aan ambitie
- Dogma van inbreiding versus uitbreiding
- Ontbreken van normen

Ook het dogma rondom inbreiding /uitbreiding frustreert kansen voor groen. In de discussie over inbreiding versus uitbreiding heerst veel spraakverwarring en scheve

beeldvorming. Zo kan het gebeuren dat je op televisie iemand ziet die - aan de rand van een maïsveld of weiland met maar één soort gras - beweert dat het zonde zou zijn wanneer dit mooie natuurgebied volgebouwd zou worden... Maar maïs noch een monocultuur van Engels raaigras is natuur. Het is louter landbouwproductie die nauwelijks bijdraagt aan de biodiversiteit. Ondertussen worden elders doelloos nieuwe huizen of bedrijventerreinen aangeplakt in waardevolle cultuurlandschappen, of tot aan de randen van landgoederen en bossen. Op deze plekken wordt de natuur veel grotere schade toegebracht. Uitbreiding zou alleen mogen plaatsvinden daar waar biodiversiteit en cultuurhistorische waarden grotendeels verdwenen zijn. Dit betekent impliciet dat in dit soort 'lege' gebieden ook niet gebouwd kan worden als zij direct aan evident waardevolle gebieden grenzen. Want ook al lijken zulke gebieden misschien leeg, ze hebben wel degelijk waarde als buffering. Ze bieden een garantie

voor rust en houden licht- en geluidvervuiling op afstand. Inbreiding kan het best geschieden op plekken waar door afbraak of sanering ruimte ontstaat. En dus niet door vermindering van openbaar groen zoals parken en bermen.

Voor natuur in de stad gelden in Nederland geen wettelijke normen. Met alle gevolgen van dien. Er zijn verschillende normen in omloop over de hoeveelheid groen die ter beschikking moet staan van stadsbewoners. De ideale norm van de Verenigde Naties is 48m² groen per stadsbewoner: een niveau dat wereldwijd zelden of nooit gehaald wordt. In ons dichtbevolkte land zijn we echter ambitieuzer. We kennen een richtgetal van 75m² groen per woning (Nota Ruimte). Net als de norm van de Verenigde Naties wordt ook deze richtlijn niet gehaald. Nederlandse gemeenten halen 'trucs' uit om aan deze richtlijn te voldoen, door bijvoorbeeld na een gemeentelijke herindeling het buitengebied erbij te betrekken. Of de definities

worden opgerekt door te rekenen met de richtlijn dat het groen op een bepaalde fiets- of wandelafstand van de woning ligt. Een al 25 jaar durende academische discussie rondom niet harde en discutabele kwaliteitsnormeringen van het openbaar groen, zorgt ervoor dat een operationalisering van het vergroenen van onze steden uitblijft.

Zo kent het Monitoringsysteem Kwaliteit Groene Ruimte (MKGR) uit 1996 al acht kwaliteitskenmerken en 29 criteria en variabelen. Maar ook Habiforum (2001), Alterra (2002), Raad voor het Landelijk Gebied (2005), diverse gemeenten, wetenschappers en onderzoekers hebben normen voorgesteld of het nut en de noodzaak ervan bediscussieerd. Een groot aantal van deze normen is in 2010 vanuit het collectief Groen en de Stad door Vereniging Stadwerk verzameld in de *Handreiking kwaliteit openbaar groen*.

Maar het heeft allemaal niet geleid tot een normstelling.

In ons dichtbevolkte land kennen we een richtgetal van 75m² groen per woning (Nota Ruimte). Net als de norm van de Verenigde Naties (48m² groen per stadsbewoner) wordt ook deze richtlijn niet gehaald.

Lokale overheden zijn de hoofdrolspelers en zouden meer op de voorgrond moeten treden. Zoals in Keulen: in deze stad worden geveltuinen en groene gordijnen door de gemeente gesteund en zijn nu een gewoon verschijnsel aan het worden. Keurig weggeknippt rond de regengoot en ramen en met goed ontworpen ijzerwerk om wortels en stammetjes te beschermen. Midden in de stad tjlpen de vele mussen en zingen vinken en groenlingen het hoogste lied.

3. Verleiden en dwingen

Overheidssturing is noodzakelijk

Om tot meer natuur in de stad te komen, is sturing vanuit de overheid onontbeerlijk. Want een gemeente of stad die *Natuur in de straat* als taakstelling in het gemeentefonds heeft, zal hogere prioriteit geven aan het onderwerp en andere partijen daar ook op aanspreken. Te denken valt dan aan het afsluiten van prestatieovereenkomsten met stadsregio's en woningcorporaties.

Overheidssturing is ook noodzakelijk voor woningcorporaties en het collectief van bouwers en ontwikkelaars die nu onvoldoende groene kaders meekrijgen vanuit de wet. En dus niet noemenswaardig bijdragen aan het collectieve groene belang in onze directe woon- en leefomgeving. Zelfs waar sprake is van succesvolle bewonersparticipatie-projecten¹, is sprake van enige sturing.

¹ Zoals bijvoorbeeld de omschreven casussen van Curitiba en Culemborg in dit actieplan.

In het speelveld van natuur in de stad zijn het met name de lokale overheden die bestuurlijk gezien de hoofdrolspelers zijn. Zij moeten dus meer op de voorgrond treden en bestuurlijk lef tonen.

Kenmerken van hun speelveld zijn op dit moment:

- het ontbreken van een echte scheidsrechter;
- de gemeente is de enige die in het kader van planvorming de burger bindt;

Kernpunten

- 'Nobody is in charge'
- Locale overheden als hoofdrolspelers
- Ontbreken van scheidsrechter en spelregels
- Bestuurlijk lef lokale overheden
- Groen agenderen, budgetteren en normeren op straatniveau

- onduidelijkheid, onbekendheid of zelfs afwezigheid van kaders;
- spelregels die niet bekend zijn of afhankelijk zijn van diverse exegeses/interpretaties van de Nota Ruimte en de Grondexploitatiewet;
- gecompliceerde inzet van de gemeenten door het duale stelsel.²

Daarnaast heeft men te maken met financiële onzekerheid (ook bij potentiële partners) door kabinetsbezuinigingen, de overheveling van (rijks)taken naar decentrale overheden en de discussie over de kerntaken van deze overheden. Kort gezegd: gaat Volkshuisvesting nog wel over volkshuisvesting en Natuur over natuur?

² Met de invoering van het zogenaamde duale stelsel in 2002 is positie, functie en bevoegdheid van de gemeenteraad en het college van burgemeester en wethouders uit elkaar getrokken. Het college heeft vrijwel alle bestuursbevoegdheden en de raad formuleert en controleert de beleidskaders. De raad benoemt de wethouders, maar die maken geen deel meer uit van de raad. Ook zijn er meer mogelijkheden voor burgerparticipatie op het gebied van burgerinitiatief en interactieve beleidsvorming.

Het gevolg van dit alles is dat we geen spelbepalende overheid meer hebben. De klassieke sturing 'van bovenaf' is verdwenen en 'nobody is in charge'. Er is geen duidelijke, gemandateerde opdrachtgever en ook de noodzakelijke financiële middelen - direct, cofinanciering, leningen - zijn niet direct toegankelijk.

Frappant is ook dat wethouders *groen* in tegenstelling tot wethouders *rood* zelden de portefeuille financiën of grond beheren. Alhoewel alle bestuurdersportefeuilles inhoudelijke taken betreffen, zorgt deze niet vastgelegde impliciete hiërarchie dat de middelenfunctie boven de inhoudelijke taken wordt gesteld, ook in het debat.

Normering zorgt voor spelregels en kadervorming. Maar het gaat ook om de norm (duren) stellen, mensen tot nadenken en handelen aanzetten hoe ze een bijdrage kunnen leveren aan natuur in hun straat. Als praktische toepasbaarheid, toerekenbaarheid en kwaliteitsdiscussies uitmonden in oeverloos gesoebal over de te hanteren norm in vierkante meters groen, zou de norm simpelweg moeten zijn hoe dan wel op straat-, dak- of gevelniveau een bijdrage wordt geleverd.

De bekende landschapsarchitect Frank de Josselin de Jong formuleerde in zijn colleges *Inrichting van het metropolitane landschap* en zijn essay *Succes en Falen van stadsparken in de Nederlandse planningstraditie* drie manieren om stadsgroen te kwantificeren: oppervlakte van verschillende typen groenvoorziening, afstand van de woning tot de groenvoorziening uitgedrukt in een maximale loopafstand per type groenvoorziening en de hoeveelheid vierkante meter groen per inwoner of per woning.

Ongeschreven naast geschreven normen, waarbij we het normaal vinden dat van iedereen een bijdrage wordt gevraagd (zie kader hieronder). Vanuit het algemeen belang zijn er redenen te over dit te onderbouwen; denk daarbij aan een gezond stedelijk leefmilieu met een goed functionerende wateropvang en -berging, fijnstofopvang en -afvang, voldoende biodiversiteit, schoonheid en genietbaarheid.

Wie tegenwoordig in Brussel of Antwerpen werkzaamheden aan een plat dak uitvoert waarvoor een bouwvergunning nodig is, is verplicht een groendak aan te leggen. De verplichting geldt voor alle platte daken, ook de kleine. Antwerpen eist groendaken op ieder plat dak waaraan vergunningsplichtige werken uitgevoerd moeten worden. Het Brusselse gewest mikt vooral op bedrijven. Daar moeten nieuwe platte

daken met een oppervlakte boven 100m² een groendak krijgen. De Brusselse maatregel geldt voor ieder plat dak dat geheel of gedeeltelijk ontoegankelijk is; zowel voor hoofd- als bijgebouwen. Volgens de steden helpen groendaken door de bufferwerking in het reguleren van waterafvoer, waardoor riolen niet overbelast raken en overstromen tijdens neerslagpieken.

Ook in Kopenhagen zijn bouwers van alle nieuwe platte daken met een hellingsgraad van minder dan 30 graden verplicht hun dak van vegetatie te voorzien. Voor de transitie van bestaande daken komt een subsidieregeling. Dichter bij huis geldt sinds juli 2011 in de Rotterdamse deelgemeente Delfshaven de verplichting op alle nieuwbouwwoningen een groen dak aan te leggen.

4. Meer sturing en minder ontsnappingsruimte *Waar is sturing wenselijk?*

Natuur in de stad vervult vele maatschappelijke functies op het terrein van gezondheid, biodiversiteit, energiebesparing, fijnstofopvang, klimaatregulatie, etc. Van belang is de vraag hoe we *groen* en *rood* (oftewel exploitatie/gebruik) samen kunnen laten gaan, zonder die functies en belangen van groen aan te tasten. Hoe ontwerpen we een nieuwe exploitabele samenhang tussen volkshuisvesting en groen, zowel in nieuwbouw als verbouw en renovatie?

Stedenbouwkundigen, ontwerpers, architecten en gemeentes zijn niet per definitie integer. Net zomin hoeven marktpartijen integere bedoelingen te hebben. Wanneer het financieel knijpt, wordt groen al snel niet meer belangrijk gevonden en vaak geschrapt. Daar bestaan veel voorbeelden van.

Ondanks onze ruimtelijke ordeningstraditie, is planologie in Nederland vaak een gewone koehandel met een beperkt aantal marktmeesters. In eerste aanleg - zoals de financiële crisis nu laat zien - werkt dat voordelig uit voor overheden die de sleutel voor bestemmingswijziging in handen hebben. Want wie weerstaat de verleiding ruimtelijke planning

Kernpunten

- Ruimtelijke ordening als koehandel
- Rood en grijs hebben de macht over groen
- Samenhang rood en groen

Natuur in de straat vervult vele maatschappelijke functies op het terrein van gezondheid, biodiversiteit, energiebesparing, fijnstofopvang, klimaatregulatie, etc.

mede af te stemmen op te behalen ontwikkelingswinsten? Ordening dus als geldmachine.

Deze handelwijze bestaat nog steeds, al komen meer gemeenten met grote grondposities of gemeenten die zelf als ontwikkelaar zijn gaan opereren, hier op terug.

De ingang is nu meestal of en zo ja hoeveel rood financieel bijdraagt aan de realisatie van groen. Het gaat dan vaak over: inpassen, afkopen, compensatie, vereffenen of saldering, via geld. Alsof groen de competitie aan moet en kan gaan met grijze voorzieningen als infrastructuur en parkeerplaatsen/garages. Maar wat zou er gebeuren als we het nu eens omdraaien? Rood en grijs worden meestal niet verantwoordelijk gemaakt voor de omgeving of voor het groen, maar zijn wel zeer bepalend. Er is geen vaste relatie, in het gunstigste geval is er slechts een afkoopactie. Dat is geen relatie. Sterker nog: er is verzet, want groen belemmert rood of grijs. En zelfs het afkopen wordt gezien als zonde van het geld.

In voorkomende gevallen blijkt maar al te vaak dat afkoop-relaties niet leiden tot kwaliteitsverbetering, noch in de architectuur, noch in het groen zelf. Want beide gaan hun eigen weg. Dit zijn defensieve en rampzalige kwaliteitsscenario's. Incidentele afkoopacties leiden tot losraken van de verbindingen tussen People, Planet en Profit en werkt marktfalen in de hand. Terwijl duurzame ruimtelijke ontwikkeling juist staat voor het blijvend verbinden van de 3 P's. Zo wordt bijvoorbeeld wel vaak investeringsgeld gemobiliseerd, maar niet het daarna noodzakelijke beheersgeld.

Groen is – in termen van woon- en werkklimaat – medebepalend voor de kwaliteit en verkoopbaarheid van rood; voor bedrijven ook wel vestigingsfactoren genoemd. De minimalistische architect en ontwikkelaar geloven in de leefbaarheid van het gebouw. De bevlogen architect en ontwikkelaar daarentegen weten dat de leefbaarheid uitsluitend volgt uit het geheel.

Vanuit het geheel wordt de vraag dan: hoe kunnen rood en grijs bijdragen aan natuur in stad en straat in termen van verantwoordelijkheid, samenhangende kwaliteit en samen-

Curitiba's Sol Criado

De Braziliaanse stad Curitiba met 1,7 miljoen inwoners werd in 2010 uitgeroepen tot de duurzaamste stad van de wereld. Een inspirerende stad qua concrete duurzaamheidsprojecten, die bovendien binnen één generatie een transitie heeft gemaakt van de derde naar de eerste wereld.

Internationaal geldspecialist professor Bernard Lietaer wees ons jaren geleden al op het systeem van *sol criado* (gecreëerd oppervlak) waarmee ontwikkelaars extra verdiepingen kunnen kopen. Er gelden twee standaarden: de gewoonlijk toegestane standaard en het maximaal niveau. Het verschil schept een markt in vierkante meters die gekoppeld is aan de aanleg en beheer van groenvoorzieningen in de stad en restauratie van monumenten.

De stad speelt alleen de rol van tussenpersoon en marktmeester door vraag en aanbod voor *sol criado* bij elkaar te brengen. Ontwikkelaars kunnen extra vloeroppervlak kopen door restauratie of onderhoud te bekostigen van bijvoorbeeld een stedelijk monument of park in de buurt. De hieruit voortvloeiende hoogwaardige culturele of groenvoorzieningen (latente kapitaalbron) zijn weer goed voor de waarde van het vastgoed.

hangende exploitatie? Oude landgoederen zijn een goede illustratie van samenhangende exploitatie. En ook de Utrechtse, Amsterdamse en Arnhemse binnentuinen en de oude hofjes die je o.a. in deze steden aantreft, zijn mooie voorbeelden uit verleden en heden.

Rood zou dus een constructieve en structurele relatie aan moeten gaan met groen en niet langer incidenteel of alleen als het toevallig financieel uit kan. Verbeteringen in de financiering van natuur in de straat zouden minimaal in deze lijn opgepakt moeten worden.

Wat zou er gebeuren als we groen - ook bestuurlijk - de macht over rood geven? Wat als bouwrechten pas worden afgegeven wanneer maatregelen voor groen in de stad en straat genomen zijn? Wat als exploitatie van gronden en bijdrage aan groen in stad en straat, de aard en omvang van het gebouw bepalen?

Niet alleen nu, maar blijvend. De exploitatie van rood en groen in de straat, op het dak of aan de gevel als één exploitatie. Net als bij een landgoed of zoals bij iedere woning met een tuin. Of groendaken bij wijze van gebiedsontwikkeling. In het laatste geval zou dan de (gewenste)

kwaliteit van de (dak)tuin, gevel- of straatgroen, de aard en omvang van de woning of bouwvergunning bepalen. Op deze wijze worden investeringen in rood en groen in de straat verweven tot één landschap. Ontworpen als geheel, waarbij de spanning tussen bouwen en exploitatie gereguleerd wordt.

Een mooi voorbeeld van een goede groenplanning. Tussen 2005 en 2008 is door woningcorporatie Vivare een woonwijk met 256 woningen ingepast in een bestaande groenstructuur. Op een plek waar voorheen een zestiger jaren woonwijk met bijna 300 sociale huurwoningen stond, is een weldadige, eigentijdse groene omgeving gecreëerd met ruimte voor grafheuvels, oude bomen en wadi's.

Hofjes en binnentuinen zijn mooie voorbeelden van hoe rood en grijs kunnen bijdragen aan natuur in stad en straat in termen van verantwoordelijkheid, samenhangende kwaliteit en samenhangende exploitatie.

5. Structurele tekorten investering- en beheergelden bij gemeenten

Zorg voor financieel inzicht

Sommige gemeenten lijken niet in staat te zijn zelfs maar een minimaal aanbod van groen te financieren en te beheren. Reden is dat o.a. de financiële middelen verdeeld zijn ten bate van verschillende doelstellingen. En te vaak bestaat de neiging parken en andere groengebieden als een gemakkelijk doelwit voor bezuinigingen te zien. Ook de definitie van groen is met name in gemeentelijke begrotingen niet onderscheidend genoeg. Niet alleen parken en plantsoenen zijn groen, maar ook voortuinen die bepalend in het straatbeeld kunnen zijn, net als wegbermen, sportvelden, begraafplaatsen en zelfs tijdelijk braakliggende terreinen.

Helaas ontbreekt vaak een strategische planning bij gemeentes en (b)lijkt de mening te overheersen dat parken en andere groengebieden minimale aandacht nodig hebben en zichzelf wel kunnen bedruipen. De Amsterdamse stadsecologen Melcher en Zoest omschrijven treffend: '...groenbeheerdiensten hebben de opgelegde bezuinigingen beantwoord met het omlaag bijstellen van kwaliteitsnormen, met standaardisering en uniformering, en met het laten wegvloeien van hoog gekwalificeerd personeel...'

Door genoemd ontbreken van planning, een terugtrekkende overheid en het opheffen van zelfstandige plantsoenendiensten, is inhou-

delijke deskundigheid grotendeels verdwenen. Veel locatiespecifieke kennis, historie en betrokkenheid verdwijnen door roulerende functies of door afvloeien van medewerkers.

Bij veel gemeentelijke groenbeheerorganisaties is de afgelopen decennia sterk de nadruk komen te liggen op kostenefficiëntie. Uit de managementtheorie weten we dat een langdurige oriëntatie op financiële beheersing eerst leidt tot efficiency, maar al snel doorschiet in bureaucratisering. En dat een extern gerichte focus even tot effectiviteit leidt, maar vervolgens doorschiet in verkokering. Dit alles gaat ten koste van kwaliteit en maatwerk in het beheer. Met als

Kernpunten

- Groen als bezuinigingsdoelwit
- Minder geld voor aanleg en beheer
- Gebrek aan kennis en kwaliteit
- Weinig zicht op kostenplaatje en financiële baten
- Groene paragraaf in de gemeentelijke begrotingen

gevolg een inerte en verstarde wijze van groenbeheer die steeds verder naar beneden wordt bijgesteld en uiteindelijk leidt tot verwaarlozing of vernieling van groen.

Een onderscheidend plantsoen-'reservaat': gevarieerd aangeplant, vol geur en kleur. De strook dient tevens als wadi.

Afnemende middelen voor renovatie, beheer en onderhoud van het groen, samen met een gebrek aan kwaliteitsnormen en groenken- nis, hebben een vernietigend effect op de kwaliteit, het gebruik van en de waardering voor veel groengebieden. Ook is het afbreuk- risico van nieuwe groeninvestering groot, wanneer onvoldoende rekening met het beheer gehouden wordt.

De politieke nadruk op kosteneffectiviteit, soberheid en standaardisering hebben vol- gens de Amsterdamse stadsecologen Mel- chers en Zoest grote effecten op het groen- beheer en de kwaliteit van het groen. In hun boek *Leven in de Stad* beschrijven ze zowel oorzaak als gevolg van:

- het ontbreken van een strategische visie op de rol van de groenstructuur (en afzonderlijke groengebieden) in de stra- tegie van de stad, in termen van te leveren producten en diensten en de bijdrage daarvan aan bredere kwesties als gezondheid, wonen en economie;
- een lage positie van het groenbeheer in de gemeentelijke organisatie samenhan- gend met een zwak ontwikkeld maat- schappelijk, politiek en bestuurlijk draagvlak;

- het ontbreken van een raamwerk van kwaliteitstandaarden voor het beheer en onderhoud van parken en andere groen- gebieden;
- het verlies van kennis en kunde, creativi- teit en ambitie, niet alleen in horticul- tuur en bosbouwkundig opzicht, maar ook op het terrein van bijvoorbeeld fondsenwerving en organisatie.

(Melchers&Zoest, *Leven in de Stad*, p. 195).

Ook stellen zij dat: '...het lage profiel van groenbeheerders en de bezuinigingen in het groenbeheer deze sector hebben verzwakt in de concurrentie met andere diensten om interne en externe financiering...'.¹

Verscheidende groenbeheerstudies laten bo- vendien zien dat veel gemeenten weinig zicht hebben op hun uitgaven voor investeringen en beheer in het groen, laat staan op de directe en indirecte financiële baten daarvan.

Dit actieplan roept daarom op tot het inzicht- lijker te maken van uitgaven voor investe- ring en beheer in het groen, door de introduc- tie van een zogenaamde groene paragraaf in de toelichting op (gemeentelijke) begroting- en.

Natuur die aansluit bij beleving en functies

Soms kun je leren van andere domeinen. Ook in het geval van de normdiscussie. Kijk bijvoorbeeld eens naar wijnen. Zo op het eerste oog zijn er drie categorieën: rood, wit en rosé. Bij wijze van spreken onze straat, gevel en dak. Veel mensen zullen zich herkennen in het beeld dat ze in de wijnwinkel uiteindelijk maar op het gevoel of op aanraden van de verkoper een wijn kiezen.

Bij de wijnwinkel Grapedistrict bedachten ze dat dit anders kan. Daar zijn wijnen niet ingedeeld naar landen of gebieden van herkomst, maar naar smaak en moment. Voor als je bijvoorbeeld op zoek bent naar een frisse, lichte wijn voor bij een picknick in het park. De wijnen zijn daarom opgedeeld in negen categorieën en elke categorie zegt iets over de smaak van de wijnen en over het moment waarop je ze goed kan drinken.

Zo vind je in de categorie Easy bijvoorbeeld droge, frisse witte wijnen die perfect zijn om te drinken op verfrissende momenten. In Deep vind je diepe, krachtige rode wijnen voor wat intiemere momenten of voor bij een diep gesprek. Op deze manier vind je voor iedere smaak en ieder moment de lekkerste wijnen.

Zo zou het ook voor Natuur in de straat moeten gelden. Natuur die aansluit bij beleving en functies als spelen, sporten, kijken, eten, plukken, vogels, wildernis, etc. en deze onderverdelen in bijvoorbeeld geur-, kleur- en smaakthema's.

grapedistrict

Mandelige gronden van Culemborg

In de wijk EVA-Lanxmeer in Culemborg¹ werken de Stichtingen EVA en Terra Bella met zogenaamde 'mandelige gronden'. *Mandeligheid* is de rechtsfiguur in het Burgerlijk Wetboek voor gedeelde eigendom van onroerend goed.

Sinds vijf jaar is Terra Bella als bewonerscollectief actief in deze Culemborgse woonwijk, waar 240 woningen staan met de dichtheid van een VINEX wijk van 30 woningen per km². Toch overheerst hier een groen gevoel door bijvoorbeeld de integratie van een oude boomgaard, waar bewoners tegen vruchtgebruik onderhoud en beheer plegen en gezamenlijke plukweekenden organiseren.

Voor actief beheer worden klusdagen georganiseerd, waarbij een professionele hovenier de bewoners aanstuurt. Ook een Populierenbos van waterwinbedrijf Vitens en de stadsboerderij Caetshages maken de buurt groen. Opvallend zijn de privétuinen die naadloos overlopen in gemeenschappelijke tuinen - de mandelige gronden - die vervolgens overlopen in het openbare groen, dat een natuurlijk karakter heeft door de aanwezigheid van struweel, retentievijver, helofytenfilters, slootjes en wadi's.

Duurzaamheid, innovatie en genietbaarheid staan hier voorop. De ecologische monitoring wordt geprofessionaliseerd, maar nu al is bekend dat er nogal wat vogels gesignaleerd zijn die op de rode lijst staan.

¹ Meer informatie treft u in het rapport "Bewonersparticipatie in het openbaar groenbeheer" State of the art na vijf jaar zelfbeheer in de wijk EVA-Lanxmeer (Culemborg); Kuit&Veer; april 2011; WUR Wetenschapswinkel; Rapport 270

6. Actiepunten *Natuur in de straat*

Gemeentefonds

Het gemeentefonds biedt de meest structurele mogelijkheden voor het regelen van financiering voor natuur in de straat. Wij adviseren het gemeentefonds zo spoedig mogelijk het taakgebied *Natuur in de straat* te introduceren, met een verdeeelstaat voor de dekking van de kosten/uitgaven van de betreffende gemeente. Er kan een verdeelformule worden gemaakt aan de hand van de gegevens van *Monitoring Kwaliteit Groene Ruimte* (MKGR), de uitkomsten van de projectgroep *Kwaliteitsnormering Openbaar Groen* (kosten per maatregel) of bijvoorbeeld met een te ontwikkelen Stedelijke Groenblauwe Diensten Bundel. Inventarisatie van soorten beheersmaatregelen per oppervlakte-eenheid (bijvoorbeeld voor moeilijk toegankelijke gebieden als daktuinen), kan een sleutel opleveren om via het gemeentefonds een jaarlijkse vergoeding per natuur in de straatmaatregel te ontvangen. Gemeenten moeten dan wel via het VNG toezeggen dat ze het geld ook daadwerkelijk hiervoor in gaan zetten.

Ontwikkeling Stedelijke Groenblauwe Diensten Bundel

Het collectief *Waarde van Groen*¹ heeft recent haar werkzaamheden afgerond, maar zou wat ons betreft - vanwege het netwerkkarakter - een vervolgoopdracht moeten krijgen voor het zo spoedig mogelijk samenstellen van een Stedelijke Groenblauwe Diensten Bundel en het ontwikkelen van groen in de stad.

Wij adviseren hierbij ook de onderzoekers te betrekken die voor de ontwikkeling van Maatschappelijke Kosten Baten Analyses (MKBA's) de Leidraad Oei (Evaluatie van infrastructuurprojecten: leidraad voor kosten-batenanalyse) hebben opgesteld. Wellicht dat een kamervoorstel hiertoe ondersteunend werkt.

Leidraad Oei omschrijft, naar analogie van de *Catalogus Groen Blauwe Diensten voor het landelijke gebied*, aan de hand van norm-

bedragen de werkzaamheden die verricht kunnen worden in het kader van natuur in de straat. Dat kan gaan om het onderhoud van parken, bermen, bomen, stadslandbouw, waterberging of de aanleg en het beheer van dak- en gevelgroen.

De diensten voor groengevels en -daken, bloem-, natuur, geur- en kleurrijke straten, parken, plantsoenen, etc. zouden gebaseerd kunnen worden op een tijd- en kostennormenboek voor inrichting en beheer zoals deze ook bestaat voor natuur, bos en landschap. De omschreven diensten zouden vervolgens getoetst moeten worden door het ministerie van Financiën en door regionale belastinginspecteurs op mogelijke vrijstelling of verlaging van BTW. Ook zouden wij het collectief van steden, gemeenten en/of provincies willen adviseren te vragen om een staatssteuntoets en goedkeuring van Brussel.

Dak- en geveltuinen

Met de huidige keuze voor compacte steden moet de ruimte voor groen gezocht worden aan de randen van de stad, in de hoogte in de stad én in kwaliteitsverbetering van bestaand groen.

Hoewel gebruikers aangeven dat de voordelen van dak- en geveltuinen evident zijn², is er wel behoefte aan bundeling van ervaringsgegevens om deze voordelen inzichtelijker te maken. Een voordeel dat tot de verbeelding spreekt, is dat daktuinen vanwege bescherming tegen uv-stralen, wind- en neerslag, dubbel zolang meegaan en dus een langere afschrijvingstermijn kennen³. Een ander voordeel is dat de daken in de zomer koel blijven en in de winter de warmte beter vasthouden. Het buffert als het ware de energiehuishouding en levert al direct een energiebesparing op tot maar liefst 15%.

² Energiebesparing, multifunctioneel gebruik, natuurlijk uitzicht, langere levensduur, ontlastende riolering door vertraagde water-afvoer en waterzuivering, etc.

³ Bron artikel *Groene daken verplicht in Kopenhagen*, door Joren Gettemans, 13 juni 2010.

Vooralsnog zijn het met name de partijen die door een gezamenlijke aanpak (wat een aantrekkelijk schaalvoordeel op kan leveren) de mogelijkheden van dak- en geveltuinen onderzoeken en benutten: bedrijventerreinen die gezamenlijk hun parkmanagement organiseren of woningcorporaties. Voor de laatste zou het gemeengoed kunnen worden indien door het parlement zo snel mogelijk een prestatieveld aan het BBSH (Besluit Beheer Sociale Huursector) wordt toegevoegd of als voorwaarde wordt meegenomen in de garantstelling vanuit het Centraal Fonds Volkshuisvesting of het Waarborgfonds Sociale Woningbouw.

Positief is dat dak- en geveltuinen tot de verbeelding spreken. Maar er bestaat ook angst voor verandering, wat weer zijn weer-slag heeft op investeerders, krediet- en garantieverstrekking. En ondanks de beschikbaarheid van prachtige brochures en fotomateriaal, sluit de communicatie nog niet aan bij de markt die maar moeizaam tot ontwikkeling komt.

Er zijn ook aandachtspunten.

- De gevraagde investering is zonder schaal- en belastingvoordeel nog te hoog.
- Door het levende materiaal vraagt het beheer van groendaken om groene vingers. Het is in feite een tuin op een dak. Maar vaak is er sprake van collectieve aanleg en beheer en daarmee een gedeelde verantwoordelijkheid. In een vereniging van eigenaren kan dit met gecertificeerde groendakonderhouders contractueel goed geregeld worden.
- Met name in de zomer moet uitdroging voorkomen worden vanwege brandgevaar. Het is echter de vraag in hoeverre dit risico hoger is dan bijvoorbeeld bij rieten daken. Verzekerings- en premietechnisch zou dit wellicht ook nadelig kunnen werken.
- Een ander belangrijk aandachtspunt is de constructie van het dak. Deze moet berekend zijn op het gewicht van de groenbedekking. Renovatie van bestaande bebouwing, waarbij de constructie toch geprepareerd moet worden, is daarom bij uitstek een moment om de aan-

Ingrediënten voor ontwikkeling stedelijke groenblauwe diensten

Onderzoeker en groendakeigenaar Vincent Kuypers van Alterra: '...Er zijn anekdotes van gebruikers die benaderd worden door energiebedrijven dat hun tarief naar beneden zal worden bijgesteld, maar dat ze toch wel benieuwd zijn hoe een dergelijke daling tot stand is gekomen. Of waterschappen die een besparing kunnen realiseren op de zuiveringskosten door het afscheiden van hemelwater waarvoor bijvoorbeeld rioolbelasting wordt kwijtgescholden...'

Simpelweg ruimte creëren door een stoeptegels weg te halen, maakt het groene verschil in onze straten.

leg van groene daken te overwegen.

- Bij de aanleg is de inbouw van een waterbuffering ook belangrijk en aan te bevelen.

Deskundigen twijfelen aan de toegevoegde waarde van het opnemen van bepalingen in het Bouwbesluit, al is er wel behoefte aan een vermelding voor groene daken en geveltuinen. Voor de laatste zijn voorschriften wel gewenst, liefst per straattype en 'nee, tenzij' principes. Bijvoorbeeld bij monumentenpanden met snijvoeg, waar gevelbeschermende maatregelen aangebracht zouden moeten worden. Het resultaat van groen in de straat zal verbluffend zijn. Simpelweg ruimte creëren door een stoeptegels weg te halen, maakt het groene verschil in onze straten.

Voor de promotie en opschaling van het aantal groendaken in Nederland bevelen wij allereerst aan dat er snel overeenstemming komt tussen dakdekkers, verzekeraars en groenbeheerders over het afgeven van garanties die minimaal gelijk staan aan de garantietermijn van gangbare dakmaterialen.

Ten tweede vragen wij het collectief van groenbanken voor het komende belastingplan in samenwerking met het Nationaal Groenfonds 1) de haalbaarheid te onderzoeken van groenleningen voor groendaken en 2) een implementatietraject te schetsen in afstemming met het ministerie van Financiën.

Ten derde bevelen wij aan dat de Commissie Duurzaamheid van Bouwend Nederland komend jaar in samenwerking met onderzoe-

kers van Alterra en eventuele andere deskundigen zoals ecodesigners, voorschriften aan te passen of desgewenst op te stellen om praktische toepassingen van dak- en geveltuinen in het bouwbesluit te bevorderen, verankeren en te omschrijven.

Collectieve inkoop en actie

Sinds kort is er een doorbraak in de verkoop van zonnecollectoren die ook van toepassing kan worden voor groendaken.

Via de website www.wijwillenzon.nl kan men zich inschrijven voor collectieve aankoop van zonnecollectoren. Deze worden in verschillende pakketten aangeboden. De combinatie van aankopen als collectief, een netwerk van installateurs en een gunstig BTW tarief van 6%, heeft zijn vruchten afgeworpen. De nodige inspanning van de initiatiefnemers, waaronder Marianne Minnesma van Stichting Urgenda, heeft ervoor gezorgd dat zonder enige vorm van overheidssteun in vijf maanden tijd 50.000 in China aangekochte zonnepanelen werden geplaatst. Consumenten staan ervoor in de rij, want door de collectieve aanschaf ligt de prijs van deze - grotendeels op Nederlandse technologie gebaseerde - panelen 35% onder de reguliere marktprijs. Een vergelijkbare constructie moet dus ook voor groendaken kunnen.

Politiek gezien breken met het dogma van compacte steden

De weerstand tegen aantastingen van het gebied buiten de steden leidt tot inbreiding. Iedere opengevallen ruimte binnen de stad wordt onder de loep gelegd en beoordeeld op geschikte herbestemming. Meestal rood en niet groen. Zelfs bij renovatie van benauwde, deprimerende stadwijken komt meer steen en beton terug in plaats van minder.

Het klinkt misschien tegenstrijdig, maar het is helemaal niet ondenkbaar dat woningbouw op een voormalig maïsakker of weiland tot veel meer biodiversiteit leidt. Maïs is immers een monocultuur waarin akkerkruiden weinig tot geen kans hebben. Ook akkervogels zoals kwartels, patrijzen en grauwe gorzen zul je er niet aantreffen. Het insectenleven is er schaars en de befaamde korenwolf heeft er geen woning. Ook een monocultuur van Engels raaigras biedt weinig vreugdevol leven: geen veldleeuweriken en weidevogels, geen kwartelkoning. Andere grassen en bloemen komen er niet in voor. Een woonwijk met waterpartijen, plantsoenen en tuinen zal weliswaar ook geen onderdak bieden aan korenwolven of leeuweriken, maar in absolute zin zal de biodiversiteit zeker toe nemen. Kool- en pimpelmezen, roodborstjes, heggenmussen, merels, lijsters, zwarte roodstaarten, mussen, spreeuwen,

waterhoentjes, futen en meerkoeten, eksters en kauwtjes, houtduiven en vinken... Allemaal soorten vogels die al snel bezit zullen nemen van een nieuwbouwwijk. Vlinders komen in het voorjaar al met de eerste bloeiende planten, net als hommels en bijen. Als overstortvijvers en waterpartijen aangesloten zijn op andere oudere watersystemen, dan komen stekelbaarsjes, modderkruipers, snoeken, baarzen en voorntjes vanzelf. Kikkers, padden, salamanders, libelles en watervlooien, bloedzuigers en vele anderen krijgen zo ruimte, waar voorheen maïs of één soort gras de wereld bepaalde.

Let op: al te makkelijk zou nu de indruk kunnen ontstaan dat maïsakkers en weilanden onder alle omstandigheden bebouwd kunnen worden en dat dit de biodiversiteit ten goede komt. Projectontwikkelaars en stedenbouwkundigen kunnen dan voorlopig vooruit. Waakzaamheid is hierbij geboden en goede natuur- en landschapseffectrapportages zouden bij iedere uitbreiding op hun plaats zijn. De ene biodiversiteit is de andere niet...

Een landgoed, natuur- of bosgebied, omringd door maïs of graslanden, heeft kwaliteiten zoals rust, ruimte en 's nachts de weldadige duisternis met sterren. Zo'n gebied heeft meer te bieden dan wanneer hetzelfde gebied is gestrand in een zee van huizen of bedrijfsgebouwen.

Een wervend fiscaal klimaat

De overheid vraagt burgers, woningcorporaties, zorgverzekeraars, natuurorganisaties en andere maatschappelijke partijen, groen in steden te realiseren en liefst ook nog te beheren. Om een dergelijke privaat-publieke samenwerking aantrekkelijk te maken, moet het groene ondernemersklimaat in de steden stabiel en uitnodigend zijn.

Momenteel zijn er, behoudens incidentele subsidies, geen structurele maatregelen getroffen die vergroening van straten, gevels en daken bevorderen. Recent genomen maatregelen, zoals fiscale promotie van energiezuinige auto's, openstelling van subsidies voor energiebesparende maatregelen en het (tijdelijk) verlagen van de overdrachtsbelasting, laten zien dat consumenten en bedrijven een trigger nodig hebben. Eén die individueel voordeel oplevert om een collectieve prestatie te leveren. Het fiscale spoor fungeert daarmee als een complementair spoor in de zoektocht naar financiering, bevordering en continuering van maatregelen voor meer groen in de stad. Tot dusver is er, behoudens de MIA\VAMIL⁴ regeling, geen fiscale inzet op vergroening van onze steden.

⁴ MIA (MilieuInvesteringsAftrek) \ VAMIL (willekeurige afschrijving milieu maatregelen), voor meer informatie zie www.agentschap.nl

Grootschaligheid, met vrijwel geen biodiversiteit.

Hoe het niet moet: bij Zaandam is een gaaf slotenpatroon opgeslokt (boven) en nieuwbouw bij Ede heeft plaatsgevonden in een gaaf houtwallen- en elzenhagenlandschap (onder).

Purmerend kan alleen nog maar uitbreiden in Middelleeuwse polders of werelderfgoed De Beemster.

Daarom zou ons inziens gewerkt moeten worden aan de volgende punten:

- Creëren van mogelijkheden tot fiscale vrijstelling van inkomstenbelasting en BTW voor inrichtingsmaatregelen en beheer van *Natuur in de straat*-maatregelen opgenomen in de te ontwikkelen Stedelijke Groenblauwe Diensten Bundel.
- Uitbreiding groenverklaring⁵ naar *Natuur in de straat*-maatregelen.
- Aanpassing wet schenk- en erfbelasting door (gedeeltelijke) vrijstelling bij aanvullende eisen aan vergroening van vastgoed.
- Een Groenschoonwet - naar analogie van de Natuurschoonwet - voor rangschikking van stadsparken, daktuinen of stadsboerderijen.
- Continuering fiscale groenregeling en deze geschikt(er) maken voor natuur in de stad en gericht op:
 - groenverklaring niet alleen afgeven aan een kredietinstelling of een beleggingsinstelling, maar ook aan burgerverenigingen en (stads) natuur(beheer)organisaties van algemeen nut;
 - restauratie en herstel van binnentuinen, heemtuinen en particuliere

- parken, alsmede (groen)dakrenovatie en geveltuinen onderbrengen in een verbeterprojectenregeling;
- scheppen van de mogelijkheid ook een groenverklaring af te geven voor een project, waarvan het projectvermogen minder bedraagt dan € 25.000,-, mits deze deel uitmaakt van een overkoepelend *Natuur in de straat*-plan.

Verder speelt ook nog de BTW-afdracht die ter bevordering van *natuur in de straat*-projecten gereduceerd of vrijgesteld zou moeten worden, wanneer groenaannemers of groenbedrijven worden ingeschakeld.

Tot slot adviseren wij de Commissie Boersma-de Kam - die eerdere kabinetten adviseerde over decentrale belastingen - opdracht te geven mogelijke fiscale arrangementen te onderzoeken die betrekking hebben op de uitgaven voor ontwikkeling, inrichting en onderhoud van natuur in de straat. Hierbij moet ingegaan worden op draagvlak en kritische succesfactoren van de meest kansrijke financieringsconstructies en op het proces van implementatie. Ook de organisatorische en juridische vormgeving en de beschrijving van de rolverdeling van betrokken overheden en andere organisatie moeten in overweging worden genomen.

Natuur in de straat-rekeningen

Naar analogie van de zogenaamde (Rabo) streekrekeningen in het landelijk gebied kunnen *Natuur in de straat*-rekeningen volgens het concept 'geld geven zonder geld geven' opgezet worden. Oorspronkelijk werd dit concept ontwikkeld in de Brabantse Meijerij en opgezet door de ASN Bank.

De *Natuur in de straat*-rekening is een direct opvraagbare spaarrekening met een variabele rente voor ondernemers, instellingen en organisaties. Over tegoeden op een *Natuur in de straat*-rekening ontvangt men een variabele, marktconforme rente. De bank doneert 5% van de door de rekeninghouder ontvangen rente aan een groen goed doel dat *Natuur in de straat*-projecten realiseert en dat door de belastingdienst als ANBI is aangemerkt. Daarnaast kunnen rekeninghouders een extra bijdrage leveren door (een deel van) de rente ook te doneren. Een eenvoudige manier voor hen om iets te doen voor de directe omgeving en zo maatschappelijke betrokkenheid te tonen.

Bij de nu operationele streekrekeningen geldt voornamelijk een storting van 30.000 euro als ondergrens en 5 miljoen euro als bovengrens. Wij vinden het belangrijk dat particulieren, wel of niet vermogend, ook mee kunnen doen. Hier geldt dat het geheel meer is dan de som der delen en bovendien genereert deze werkwijze bekendheid en betrokkenheid bij *Natuur in de straat*. Als daarbij nog cofinanciering gemobiliseerd kan worden, is het maatschappelijk rendement nog hoger.

Instelling Natuur in de straat-fonds(en)

Voor een krachtige, groene impuls in onze straten is ons inziens behoefte aan fondsen dat beheerd wordt buiten de waan van de dag en wisselende politieke voorkeur. Een fonds kan activiteiten bundelen, beheeren en desgewenst coördineren. Het minimaliseert transactiekosten. Het kan samen met het bankwezen, al dan niet met overheidsgarantie, hiaten in een cashflow overbruggen. Ook lagere overheden kunnen hieraan deelnemen. Deelname door het Rijk is gecompliceerder door de Comptabiliteitswet.

⁵ Met een groenverklaring verklaart de overheid dat een project (zoals groen dak) voldoet aan de voorwaarden van groene financiering.

Voor eigenaren en beheerders van een *Natuur in de straat*-fonds vormen biodiversiteit, gezondheid, waterzuivering en genietbaarheid richtsnoeren om extra zorg voor natuur in de straat op een financieel aantrekkelijk wijze voor hun rekening te nemen.

Gedacht kan worden aan een opschaling van de activiteiten van het Nationaal Groen-fonds. Bijvoorbeeld doordat zij leningen bij banken af kan sluiten en verstrekken door rente en aflossing vanuit bundeling van middelen afkomstig uit 1) Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing, 2) Meerjarenprogramma Infrastructuur Ruimte en Transport, 3) Centraal Fonds Volkshuisvesting en 4) trekkingsrecht van grote steden.

Een andere mogelijkheid is de methode die het Restauratiefonds hanteert. Vanuit de rente ontvangen op subsidies - voordat restauraties zijn uitgevoerd en dus betaald moeten worden - wordt een fonds ingesteld dat leningen verstrekt tegen lage rentes of af en toe een eigen bijdrage.

Stadsrentmeesters en Natuur in de straat-makelaars

Gezocht: een regisseur voor het College van B&W om vorm en inhoud te geven aan *Natuur in de straat*-projecten. Een teamplayer met autoriteit en kennis van rentmeesterschap. Iemand die de uitdaging aangaat om het

Uitgifte Natuur in de straat-obligaties

In San Francisco heeft een meerderheid van de bevolking ingestemd met de uitgifte van obligaties door het stadsbestuur om extra duurzame energieprojecten te kunnen financieren. De verwachting is dat de gemeente deze obligaties kan terugbetalen dankzij de energie- en kostenbesparingen die voortvloeien uit de projecten. Dit kan ook voor *Natuur in de straat*-projecten die bijdragen aan waterberging- en zuivering, fijnstofafvang en -afbraak, klimaatregulatie in binnensteden, etc. Wellicht nog aantrekkelijker is de uitgifte van een nulcoupon obligatie, gestripte obligaties of ledencertificaten. Bijvoorbeeld uitgegeven door een gemeente, waterschap of energieleverancier.

Opengesteld – en zeer gewaardeerd – Utrechts stadsgroen wordt vooral gevormd door oude klooster- en binnentuinen, vaak collectief door bewonersverenigingen of vrijwilligers beheerd.

groene stadskapitaal financieel, ecologisch en beheer technisch optimaal te benutten.

Het idee stadsrentmeesters een centrale rol te geven, ontstond onder meer tijdens een rondleiding met een Utrechtse stadsecoloog. We ontdekten dat opengesteld - en hogelijk gewaardeerd - Utrechts stadsgroen vooral wordt gevormd door oude klooster- en binnentuinen. Vaak collectief door bewonersverenigingen of vrijwilligers beheerd naar oude maatstaven en/of beplantingschema's. Voor het onderhoud kan een bijdrage uit het leefbaarheidsbudget aangevraagd worden. Ongewis en afhankelijk van de politieke

waan van de dag, terwijl er een prachtig verdienmodel te creëren is.

Want waarom kunnen binnen-, stads-, kruiden-, heemtuinen, etc. die beheerd worden door Verenigingen van Eigenaren of andere natuurlijke rechtspersonen niet uitgegeven worden in erfpacht? Liefst met een bepaling die het recht verschaft tot maatschappelijk nut ten behoeve van beheer. En voor particuliere binnentuinen gekoppeld aan gedeeltelijk openbare vrijstelling.

Dat bracht ons op het idee zakelijke rechten te vestigen. Een karakteristieke vorm van rentmeesterschap bedrijven.

Zakelijke rechten

Hoe komt het dat het Malieveld in Den Haag nog altijd onbebouwd is? Het antwoord is: omdat er zakelijke rechten in het geding zijn. Een zakelijk recht is gebonden aan grond (de zaak) en niet aan een natuurlijke of rechtspersoon, is openbaar omdat het ingeschreven is in de registers van het Kadaster en gebaseerd is op een notariële akte. Een zakelijk recht is verhandelbaar.

Het hebben dan wel verlenen van een zakelijk recht betreft de overdracht van een deel van de zeggenschap over die grond, een stukje eigendom dus.

Het Malieveld maakte deel uit van een legaat/schenking van de Gravin van Bylandt aan de gemeente Den Haag, dat vrijwel het gehele huidige Benoordenhout van de grachtenring tot aan de duinrandparken besloeg.

Op deze grond rust deels een kwalitatief niet-bebouwen servituut, terwijl op het bebouwde deel (het Benoordenhout) een niet-slijten (geen alcohol schenken of verkopen) servituut is gevestigd. Omgekeerd zou je een beperkt slijten kunnen vestigen of een andere wijze van (beperkte) vermarkten om op vrijwillige basis (mensen hoeven niet te drinken) inkomsten te genereren.

Door selectief gebruik te maken van een dergelijk recht, waarbij het aantal keren per jaar gelimiteerd wordt, maar het tijdstip waarop enigszins vrijgelaten is, kunnen prachtige baten gegenereerd worden.

¹ Het idee van zakelijke rechten en het voorbeeld van het Malieveld is afkomstig van mevrouw J. Pijl. Zij is voormalig directeur van het Geldersch Landschap en Gelderse Kasteelen en voorzitter van de Stichting Landschapskapitaal die voor duurzaam landschapsbeheer werkt met zakelijke rechten.

Boven: stel je eens voor: stadsnatuur en stadsparken aangeboden door Natuurmonumenten. Onder: de speeltoestellenwet richt zich op het terugdringen van niet aanvaardbare risico's. In de praktijk blijkt deze regelgeving vaak door te slaan.

E=MC²

Natuur in de stad is absoluut en relatief tegelijkertijd. Je zou kunnen stellen dat Einstein's relativiteitstheorie ook hier van toepassing is. Om onze steden daadwerkelijk te vergroenen is een kritische massa (M) nodig die constant (C) bezig is met initiatieven voor natuur in de stad. Zoals gezegd is dit actieplan er een op hoofdlijnen. Tegelijkertijd genereren verrassende ontmoetingen, het bestuderen van literatuur en het simpelweg bewust bezig zijn met de zoektocht naar kansen en condities meer natuur in de straat te realiseren, tot een veelheid aan actiepunten die in meer of mindere mate kunnen bijdragen en die het vermelden waard zijn. Daarom in willekeurige volgorde:

- Ontwikkeling van een werkbare normstelling op straatniveau voor groen in stad en straat.
- Introductie *Natuur in de straat*-begrotingsposten voor gemeenten en woningcorporaties, zodat investering en beheer in het groen inzichtelijker wordt.
- Politiek gezien breken met het dogma van compacte steden.
- Een consequente toepassing en kennisuitwisseling van alle reeds beproefde successen op het gebied van natuur in de stad in een samenhangende uitvoeringsstructuur.
- Oprichting revolverende *Natuur in de straat*-fondsen voor zowel investeringen als beheer.
- Oproep aan Vereniging Nederlandse Gemeenten om te bevorderen dat de checklist 'Natuurvriendelijke maatregelen aan gebouwen', opgesteld door Vogelbescherming Nederland, structureel wordt ingebed in gemeentelijke aanbestedingstrajecten en oproep aan Bouwend Nederland en Woningbouwcorporaties deze checklist actief en herhaaldelijk onder de aandacht van haar leden te brengen;
- Implementatie *Natuur in Uitvoering*, hoofdstuk 11 van het boek *Leven in de Stad* van Johan van Zoest en Martin Melchers moet navolging krijgen. Praktische tips voor meer 'natuur in woon- en werk-omgevingen, tuinen in alle soorten en

Braakliggende terreinen binnen de bebouwde kom en daaraan grenzend, zouden, in afwachting van bebouwing, ingezaaid kunnen worden met soorten die de aanwezigheid van vlinders en overige insecten bevorderen.

- maten, bescherming en vergroten van het aantal straatbomen, kleine groentjes als bermen, randjes met struiken en postzegelparken, natuur in begraafplaatsen, sport- en volkstuinparken, etcetera.
- Een wervend fiscaal klimaat door onder meer aanpassen groenverklaring voor fiscale groenregeling, vrijstelling BTW groenaannemers.
 - Herbenoeming Commissie Boorsma-de Kam - die eerdere kabinetten adviseerde over decentrale belastingen - en opdracht verstrekken mogelijke fiscale arrangementen te onderzoeken die betrekking hebben op de uitgaven voor ontwikkeling, inrichting en onderhoud van *Natuur in de straat*.
 - Nationale cofinanciering door regering en parlement organiseren door bundeling deelbudgetten die verdeeld zijn over gemeentefonds, Investeringsbudget
- Stedelijke Vernieuwing, Centraal Fonds Volkshuisvesting en Waarborgfonds Sociale Woningbouw.
- Ontwikkeling Stedelijke Groenblauwe Diensten Bundel.
 - Ontwikkeling *Natuur in de straat*-rekeningen door (een) grootbank(en).
 - Benoeming stadsrentmeesters en *Natuur in de straat*-makelaars.
 - Ontwikkeling migrerende volkstuinen of stadslandbouw op braakliggende terreinen.
 - Actief herbestemmen lege kantoorpanden voor (intensieve) groenteteelt.
 - Aanpassing Speeltoestellenwet en opschaling schoolvoorbeelden naar 'Vrijspel voor Natuur en Kinderen' van Willy Leufgen en Marianne van Lier (Stichting Oase) en het concept 'Scharrelkinderen' van Stichting wAarde.
 - Tijdelijke Natuur(wetgeving) creëren op braakliggende terreinen.
- Oproep aan leden van politieke partijen zich te verenigen om te bewerkstelligen dat statuten en huishoudelijke reglementen voorzien worden van een doelstelling die ondersteunend is aan de principes van *Natuur in de straat*.
 - Oproep aan Natuurmonumenten en andere terreinbeheerders letterlijk terrein te veroveren in de stad.
 - Opstellen modelverordening en debat binnen de Vereniging Nederlandse Gemeenten in combinatie met de Unie van Waterschappen om via zogenaamde APV's (Algemeen Plaatselijke Verordening) tot een richtlijn te komen die ervoor zorgt dat volledige verharding van tuinen wordt uitgesloten en vergroening kan worden opgedragen. Een verordening is een overheidsbesluit van algemene strekking. Gemeenten hebben de mogelijkheid om zogenaamde AVP's te

Via een APV kan een richtlijn opgesteld worden die ervoor zorgt dat volledige verharding van tuinen uitgesloten wordt.

vervaardigen. Wij zouden graag hierover een debat zien.

- Creëren *Natuur in de straat*-thema's met bijbehorende klusprojecten in alle Kinderdorpen.
- Kleibommetjes voor kinderen. Een bloemrijk mengsel van klei, zaden en beetje water dat her en der in de stad uitgestrooid kan worden voor een natuurrijkere uitstraling in parken, plantsoenen, onder bomen, etcetera.
- Faciliteer stadsimkers en promoot de bijenhouderij.
- Ontwikkeling van voorbeeldbrieven voor (school)kinderen aan lokale besturen waarin zij hun *Natuur in de straat*-wensen kenbaar maken of vragen om hulp om bestaande groenwaarden te beschermen.
- Een *Natuur in de straat*-prijs instellen i.s.m. bijvoorbeeld de Nationale Postcodeloterij.
- Opstellen van een GGD-protocol dat meer ruimte biedt voor de inrichting van natuurlijke speelplaatsen voor kinderen. (In plaats van de frustrerende werking van bijvoorbeeld het verbod op meidoornhagen, vanwege de doornen van deze struik).
- Voor wie niet weet waar te beginnen: kijk eens naar straatnamen en welk mogelijk verband er te leggen is met *Natuur in de straat*. Ontelbaar veel straten en soms zelfs hele wijken, hebben vogel- of plantennamen.
- Etcera.

Meer ruimte voor de inrichting van natuurlijke speelplaatsen voor kinderen.

Aan de slag!

Steun de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap!

U kunt de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap steunen door lid te worden. Ga hiervoor naar www.nederlandweermooi.nl. Als lid ontvangt u het kwartaalblad 'landschappelijk' en een gratis toegangsbewijs voor het Informatiecentrum Nederlands Cultuurlandschap. Bij een betaling van € 30,- of meer kunt u kiezen uit twee prachtige boeken als welkomstgeschenk: *Nederland weer mooi* of *Natuur in de straat*.

Raad van Advies van de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap

- prof. ir. Wim Dik, hoogleraar 'Management van ICT-georiënteerde organisaties' bij de TU Delft en voormalig voorzitter van de Raad van Bestuur van Koninklijke KPN N.V.
- Wouter van Dieren, lid van de Club van Rome en directeur Instituut voor Milieu- en Systeemanalyse Amsterdam
- dr. Hans Renes, historisch-geograaf / landschapsdeskundige Universiteit Utrecht en Vrije Universiteit van Amsterdam
- prof. dr. Maarten van Rossem, historicus bij de Universiteit van Utrecht
- John Jansen van Galen, journalist en wandelchroniqueur
- Hans Dorrestijn, schrijver en cabaretier
- prof. drs. Fons Asselbergs, rijksadviseur voor cultureel erfgoed / hoogleraar Monumentaal Bouwkundig Erfgoed aan de Radboud Universiteit Nijmegen

Actieplan

Natuur in de straat

Vereniging Nederlands Cultuurlandschap
Rijksstraatweg 174
6573 DG Beek-Ubbergen
(024) 684 22 94
info@nederlandscultuurlandschap.nl
www.nederlandweermooi.nl